

Ivan Pirozhnik

Akademia Pomorska, Instytut Geografii i Studiów Regionalnych, ul. Partyzantów 27, 76-200 Słupsk ; e-mail: ipir951@gmail.com

ŻYCIE DLA BIAŁORUSI: 125 ROCZNICA URODZIN ARKADEGO SMOLICZA – PIERWSZEGO PROFESORA GEOGRAFII NA BIAŁORUSI

Пирожи́к И. **Жизнь для Беларуси: к 125-летнему юбилею Аркадия Смолича – первого профессора географии Беларуси.** Показана роль первого профессора географии А. А. Смолича в становлении белорусской экономико-географической школы, научные направления его деятельности, которые – в 1930 г. – были отмечены Малой золотой медалью Российского географического общества.

Pirozhnik I. **Life for Belarus: the 125th anniversary of Arcady Smolich – the first professor of geography of Belarus.** The work shows the role of the first professor of geography A. A. Smolich in the development of the Belarusian economic-geographic school, scientific areas of his activities, which were marked by a Small Gold Medal of the Russian Geographical Society (1930).

Słowa kluczowe: A. Smolich, typy krajobrazów, rozmieszczenie ludności, typy regionów rolniczych

Ключевые слова: А. Смолич, типы ландшафтов, размещение населения, типы сельскохозяйственных районов

Key words: A. Smolich, types of landscape, population distribution, types of rural areas

Zarys treści

Omówiono rolę pierwszego profesora geografii na Białorusi – Arkadego A. Smolicza (1891–1938) – w rozwoju białoruskiej ekonomiczno-geograficznej szkoły naukowej, a także główne kierunki jego badań, które zostały – w roku 1930 – uhonorowane Małym Złotym Medalem Rosyjskiego Towarzystwa Geograficznego.

W tworzeniu białoruskiej ekonomiczno-geograficznej szkoły naukowej wielką rolę odegrał pierwszy na Białorusi profesor geografii Arkady Antonowicz **Smolich**, utalentowany naukowiec i organizator kształcenia geograficznego w tym kraju.

Arkady A. Smolich urodził się 29 (17) września 1891 roku we wsi Bacewicze (rejon kliczewski obwodu mohylewskiego). Po przeniesieniu ojca na nowe stanowisko w służbie cerkiewnej w powiecie mińskim, kształcił się – w latach 1905–1909 – w Mińskim Seminarium Teologicznym. W kolejnym okresie A. Smolich studiował w Politechnice Kijowskiej oraz na Wyższych Kursach Rolniczych (Sankt-Petersburg). Wyższe wykształcenie uzyskał w Nowo-Aleksandryjskim Instytucie Rolnictwa i Leśnictwa (obecnie Puławy, Polska).

Arkady A. Smolich (1891–1938)

*Вялікі талент, але цяжкі лёс трагічны
Яго забраў у цемру нябыцця...
Каб на чужбіне пацуць вырок міфічны,
Вялікі талент, але цяжкі лёс трагічны.
Ён шчыра працаваў для развіцця краіны,
Якой аддаў усе дні свайго жыцця !
Вялікі талент, але цяжкі лёс трагічны
Яго забраў у цемру нябыцця...*

W okresie studenckim A. Smolicz – pod kierunkiem profesora A. N. Czelinecowa – uczestniczył w badaniach terenowych gospodarstw rolnych południowych prowincji Rosji i na Ukrainie. Od 1916 roku pracował w urzędzie statystycznym ziemstw guberni mińskiej, prowadził spis ludności i gospodarki rolnej (1917). W latach 1918–1922 brał czynny udział w życiu społecznym: był współtwórcą statutu i gazety partii politycznej „Gramada”, członkiem rządu Białoruskiej Republiki Ludowej (proklamowanej 25 marca 1918 roku w Mińsku), w którym pełnił funkcję ministra ds. edukacji. Znaczny wysiłek – jako kierownik sekcji metodycznej przyrody i geografii – skierował na organizację edukacji szkolnej w języku białoruskim oraz na rozszerzenie kształcenia w zakresie geografii. Znaczącym śladem w edukacji jest – kilkakrotnie wydany – jego pierwszy podręcznik „Geografia Białorusi” (1919) (SMOLICZ, 1993). Jego geograficzny program edukacyjny oparty był na powszechnym korzystaniu z lokalnych materiałów geograficznych i historycznych. A. Smolicz przywiązywał wielką wagę do rozwoju lokalnego ruchu krajoznawczego w szkołach i w uniwersytecie, uczestniczył w organizacji Stowarzyszenia Krajoznawczego i w pracy jego Centralnego Biura oraz redagował czasopismo „Plug” (1924). W latach 1923–1925 pracował w Komisariacie Rolnictwa BSRR (agronom i ekonomista, kierownik działu planowania), od 1925 roku – postanowieniem Rady Komisarzy Ludowych BSRR – został mianowany członkiem Instytutu Kultury Białoruskiej (Inbelkult, IBK), gdzie był twórcą sekcji agromonii, pełnił funkcję wiceprzewodniczącego IBK, Redaktora naczelnego publikacji naukowych (1925–1928). Po organizacji Białoruskiej Akademii Nauk (01.01.1929) został kierownikiem działu przyrody i gospodarki, prowadził prace badawcze w Katedrze Geografii i organizacji kształcenia doktorantów.

Jednocześnie od 4 stycznia 1923 roku pracował jako wykładowca na Wydziale Pedagogicznym Białoruskiego Uniwersytetu Państwowego, który powstał w 1921 roku w Mińsku. A. Smolicz organizował badania geograficzne regionów Białorusi, stworzył metodyczny gabinet krajoznawstwa, prowadził zajęcia dydaktyczne z geografii ekonomicznej Białorusi i Rosji. W 1925 roku przed Radą Naukową wspomnianego wydziału obronił pracę doktorską pt. „Typy krajobrazów geograficznych Białorusi” (SMOLICZ, 1925), a następnie został mianowany docentem w Zakładzie Geografii. Naukowe zadania geografii oraz badań krajobrazów określał z uwzględnieniem ich genezy, ewolucji oraz typologii i kierunków ich zagospodarowania przestrzennego na potrzeby gospodarcze różnych branż. Wielokrotnie podnosił przed Komisariatem Oświaty BSRR kwestię utworzenia Wydziału Geogra-

ficznego w strukturze Białoruskiego Uniwersytetu Państwowego. W 1926 roku został członkiem Państwowego Rosyjskiego Towarzystwa Geograficznego, a w roku 1927 – na podstawie wniosku rektora Białoruskiego Uniwersytetu W. I. Piczety, decyzją Ludowego Komisariatu Oświaty BSRR (nr 54 z dnia 27 lutego 1927 r.) – A. A. Smolicz uzyskał tytuł profesora. W drugiej połowie lat 1920. A. Smolicz pracował również jako kierownik Komisji Rolniczej Komitetu Planowania BSRR, brał udział w opracowywaniu podziału okręgowego (1924), stworzył program badań regionów ekonomiczno-geograficznych Białorusi (1930).

Przykładem stosowania kompleksowego podejścia ekonomiczno-geograficznego jest praca „Sytuacja gospodarcza na Białorusi przed wojną i rewolucją” przedstawiająca poziom rozwoju ekonomicznego i strukturę kompleksu gospodarczego Białorusi na początku XX wieku, przed I wojną światową. Wykorzystywała ona szeroko zakrojone badania statystyczne oraz analizę warunków rozwoju gospodarczego regionów Białorusi, możliwości kształtowania okręgów przemysłowych i rozmieszczenia ludności na podstawie zasobów naturalnych i geograficznego podziału pracy (SMOLICZ, 1924).

Nowatorski charakter, odpowiadający ówczesnemu poziomowi rozwoju światowej geografii, miały jego prace z zakresu geografii ludności i regionalizacji rolniczej Białorusi. Stosując krzywe izarytmiczne gęstości ludności wiejskiej i metodę punktową dla ośrodków osadnictwa miejskiego, A. SMOLICZ (1928) skonstruował mapę gęstości zaludnienia Białorusi. W kolejnej pracy (SMOLICZ, 1929), opierając się na analizie uwarunkowań fizycznogeograficznych i ekonomicznych oraz rodzajów działalności rolniczej, zidentyfikował typy regionów rolniczych BSRR. Za oba te opracowania, których recenzentem był Wieniamin P. Siemionow-Tien-Szański, odznaczające się innowacyjnym charakterem i wykonaniem na światowym poziomie, profesor A. Smolicz – decyzją Państwowego Rosyjskiego Towarzystwa Geograficznego (9 maja 1930 roku) – został odznaczony Małym Złotym Medalem.

Działalność naukowa A. A. Smolicza została brutalnie przerwana w 1930 roku, w związku ze sprawą organizacji mitycznego „Związku Wyzwolenia Białorusi”. Profesor A. Smolicz, jako członek pierwszego rządu Białoruskiej Republiki Ludowej, został aresztowany oraz zesłany na 5 lat najpierw do miasta Osa (obwód permski), a następnie przeniesiony do miasta Iszym (obwód tiumeński w Zachodniej Syberii). W roku 1935 A. Smolicz, po odbyciu pięcioletniego zesłania, został czasowo zwolniony, ale bez prawa pobytu w Moskwie, Leningradzie i stolicach republik związkowych. Były więzień polityczny chciał powrócić do

aktywnej działalności naukowej, starając się o pracę naukowo-dydaktyczną w uniwersytetach Woroneża i Charkowa. Po negatywnych decyzjach powrócił do Iszyna, gdzie wcześniej przebywał na zesłaniu i pracował (od 1932 r.) jako wykładowca w technikum pedagogicznym. Powtórne represje, zakończone tragicznie, spowodowały, że 18 lipca 1937 roku ponownie został aresztowany. Na podstawie wymyślonych, nieprawdziwych oskarżeń, 17 czerwca 1938 profesor Arkady Smolicz w 47 roku życia został rozstrzelany w więzieniu w Omsku. W przypadku wyroku z 1938 roku został pośmiertnie zrehabilitowany w 1957 roku, a ostateczna rehabilitacja profesora A. Smolicza miała miejsce dopiero 10 czerwca 1988 roku.

Jego rodzina (żona Aleksandra Smolicz, 1897–1974, i dzieci) opuściła Białoruś w 1931 roku i mieszkała do roku 1957 roku w Omsku, a następnie przeniosła się do obwodu kijowskiego (wnuk profesora – Witalij Moas – pracuje obecnie jako nauczyciel informatyki w miasteczku Niemieszajewa w obwodzie kijowskim) (SASONKA, 2015).

Naukowy dorobek profesora A. Smolicza oraz wyniki jego badań naukowych nie straciły swojego znaczenia dla zrozumienia genezy rozwoju regionalnego kompleksu gospodarczego Białorusi, to samo dotyczy wielu metod badawczych i wyników badań

terenowych, przeciwnie – zasługują na uwagę współczesnych badaczy zrównoważonego rozwoju kraju, procesów transformacji osadnictwa, struktury krajobrazów i kształtowania regionów ekonomicznych.

Pomysły i podejścia metodyczne prof. Arkadego A. Smolicza znajdują swoje potwierdzenie w nowoczesnej praktyce badań ekonomiczno-geograficznych na Białorusi.

LITERATURA

- Sasonka L., 2015: Pa materyjalah archivau Smoliczau. Nasza słowa (Minsk), nr 13 (1216), 01.04.2015: s. 7.
- Smolicz A., 1924: Ekanamicznaje stanowiszcza Belarusi perad wajnoj i rewalucyjau. Belarus: narysy gistoryi, ekonomiki, kulturnaga i rewalyucyjnaga ruchu. Miensk: 22–77.
- Smolicz A., 1925: Typy geagraficznych krajawidau Belarusi. Nawukovy zbornik Instytutu Belaruskaj Kultury, Miensk: 155–165.
- Smolicz, 1928: Razmjaszczenne naselnictwa pa terytoryi Belaruskaj SSR. Materyjaly da geagrafii i statystyki Belarusi. Instytut Belaruskaj Kultury. Addziel pryrody i narodnaj gospadarki, 2. Miensk: 1–34 s.
- Smolicz A., 1929: Selskagospadarchyja rajony BSRR u 1927–928 gadah. Papjarednjaja schema i metadalogicznaja uwagi. Miensk: 137 s.
- Smolicz A., 1993: Geografija Belarusi. Belarus, Minsk: 374 s.